

Flauii Vegetii Renati

aliquis hoc superiore aetate accidisse miretur: cum post primū puni-
cū bellum, xx. ex cursu annorum pax ita Romanos illos ubique uictores ocio: & ar-
more desuetudine eneruauit: ut secūdo punico bello Hanibali pares esse
nō possent. Tot itaque consulibus: tot ducibus: tot exercitibus amissis. Tūc
enim ad uictoriam puenerunt: cum usum: exercitiūque militare cōdiscere
potuerūt. Semper ergo eligēdi & exercendi sunt iuniores. utilius enim cō-
stat erudire armis suos: quā alienos mercede conducere. **Finis.**

Vegetii Renati epithomatis de re militari liber secundus.

Instituta maiore artis armatae praecipue clementia uestra
peritissimaeque retinere continuis declaratur uictoriis: ac triu-
phis. siquidem indubitata approbatio artis sit rege semper
effectus. Vege tranquillitas tua impator inuicte altiori con-
silio: quam mens poterat terrena concipere ex libris antiqua
desiderat: cum ipsam antiquitatem factis recentibus antece-
dat. Cum igitur haec litteris breuiter comprehendere maiestati uestrae non
tam discenda: quam cognoscenda praecipere: certauit sapius deuotio cum pu-
dore. Quid enim audacius: quam domio: ac principi generis humani domito-
ri omnium gentium barbararum de usu: ac disciplina insinuare bellogum: nisi for-
te iussisses fieri: quod ipse gessisses. & rursum tanti imperatoris non obedi-
re mandatis plenum sacrilegii uidebas: atque periculi. Miro itaque timore in pa-
rendo audax factus sum: dum metuo uideri audacior: si negassem. Ad quam
temeritate praecedens me indulgentiae uestrae pennitas animauit. Nam li-
bellum de delectu: atque exercitio tyronum dudum tanquam famulis obtuli. non
tamē culpatus abscessi. nec formido iussum aggredi opus: quod spontaneum
cessit impune.

Haec continet secundus liber.

- In quot genera diuidatur res militaris.
- Quid inter legiones: & auxilia intersit.
- Quae causa exhauriri fecerit legiones.
- Quotenas legiones antiqui duxerunt ad bellum.
- Quemadmodum legio constituatur.
- Quot cohortes in una sint legione. Item quot milites in una cohorte.
- Nomina & gradus principum legionum.
- Nomina eorum: qui antiquos ordines ducebant.
- De officio praefecti legionis.
- De officio praefecti castrorum.
- De officio praefecti fabricorum.
- De officio tribuni militum.

De centuriis: atq; vexillis peditum.

De turmis equitum legionariorum.

Quæadmodum legionis acies instruantur.

Quæadmodum triarii: uel centuriones armentur:

Commissa pugna grauem armaturam stare pro muro.

Nomina militum. & gradus in scutis eorum aduersis scribenda.

Præter corporis robur notag: uel cõputandi artem in tyronibus eligendã.

Donatiui partem dimidiam debet apud signa milites sequestrare seruandum ipsis.

In legione ita fieri p motiões: ut per oēs cohortes transeant qui pmouent.

Quid inter tubicines: & cornicines: & classicum intersit.

De exercitatione militum.

Exempla adhortationum exercitii militaris & de aliis artibus tracta.

Enumeratio ferreamentorum: uel machinarum legionis.

In quot genera diuidatur res militaris.

Es igitur militaris sicut latinorum egregius auctor carminis sui testatur exordio: armis constat & uiribus. Hæc in tres diuidet partes. Equites. Pedites. Classes. Equitum alii alares dicunt ab eo: quod ad similitudinem alarum ab utraque parte protegant acies: quæ nunc uexillationes uocantur a uelo: quia uelis: hoc est

flammulis utuntur. Est aliud genus equitum, qui legionarii uocantur: propterea quidem: quod connexi sunt legioni: ad quorum exemplum sunt equites instituti. Classium item duo genera. Vnum liburnarum: aliud Iuliorum Equitibus campi: Classibus maria: uel flumina: peditibus colles: urbes: plana: & arbusa seruatur. Ex quo intelligere magis reip. necessarios pedites: qui possunt ubique prodesse. & maior numerus peditum: sumptu: & expensa minore nutritur. Exercitus ex re ipsa: atque opere exercitii nomen accepit: ut ei nunquam liceret obliuisci: quod uocabatur. Vex: ipsi pedites in duas diuisi sunt partes. Hoc est in legiones: & auxilia. Auxilia a sociis uel foederatis gentibus mittebantur. Romana autem uirtus precipue in legionum ordinatone prepollet. Legio autem ab eligendo appellata est: quod uocabulum eorum desiderat fidem: atque diligentiam: quibus milites prestantur. In auxiliis minor. In legionibus longe amplior consuevit militum numerus ascribi.

Quid inter legiones & auxilia intersit.

Enig; Macedones: Græci: Dardani phalanges habuerunt: ut in una phalange armatorum octo milia ceterent. Galli: atque celtiberi: pluresque barbaricæ nationes cateruis utebantur in phalange: in quibus erant septem milia armatorum. Romani legiones habent: in quibus singulis septem milia: interdum amplius militare consueuerunt. Quid autem inter legiones: & auxilia uideatur interesse expediam. Auxiliatores conducuntur ad phalangem

Flauii Vegetii Renati

ex diuersis locis: ex diuersis muneribus uenientes. nec disciplina inter se
nec notitia: nec affectione consentiunt. Alia instituta. alius iter eos est usus
armorum. Necessè est autè tardius ad uictoriam puenire: qui discrepant ante
quàm dimicent. Denique cum in expeditionibus plurimum possit omnes milites
unius præcepti significatiõe conuerti nõ possunt æqualiter iussa cõplere.
Qui ante pariter non fuerunt: tamè hæc ipsa si solèmbus: diuersisque exerci
tiis ppe quo: idie roborent: nõ mediocriter iuuant. Nam legiõibus semp
auxilia: tanquàm leuis armatura in acie iungebant: ut in his plandi magis ad
miniculũ esset: quàm principale subsidium. Legio autè p priis cohortibus ple
na: cum grauem armaturã: hoc est principes hastarios triarios ante signa:
rior. Item leuè armaturã: hoc est ferentarios. sagitarios. funditores balista
rios: cum p prios: & sibi impositos equites legionarios iisdem matriculis te
neat cū uno animo parique cõsensu castra muniat. aciem instruat. prælium
gerat ex omni parte perfecta: nulloque extrinsecus indigens adiumento: quàm
tãlibet hostium multitudinẽ supare cõsueuerat. documētum est magnitu
do Romana: quæ semp cū legionibus dimicans tantum hostium uicit: quã
uel ipsa uoluit. uel regē natura permisit.

Quæ causa exhauriri fecerit legiones.

Legionũ nomen in exercitu pmanet hodie: sed p negligentiam sa
periorũ tempore robur infractũ est. Nam cum uirtutis p̄mia
occuparet ambitio: & p grãam pmouerent milites: quàm pmoue
ri cõsueuerat p laborẽ. Deinde cõtubernalibus cõpletis stipen
diis p testimoniales: ex more dimissis non sunt alii substituti.
Præterea necesse est morbo aliquãtos debilitari: atque dimitti. aliquãtos mi
litiam deferere: uel diuersis casibus interire: ut nisi annis singulis: imo sin
gulis pene mensibus in recedentiũ locum iuniorũ turba succedat: quãuis
copiosus exhauriatur exercitus. Est & alia cã cur attenuatæ sint legiones.
Magnus in illis labor est: militandi. grauiora arma: sera munera: seuerior
disciplina. Quod uirantes plerique in auxiliis sæpe festinant militiæ sacramẽ
ta percipere: ubi & minor sudor: & maiora sunt præmia. Cato ille maior cū
& armis inuictus esset: fertur sæpe dixisse: quàm plus se reip. crederet p̄futuꝛe:
si disciplinam militarem cõferret in litteras. Nam unius ætatis sunt res: quàm
fortiter fiunt. Quæ uero pro utilitate reip. scribunt: æterna sunt. Idem se
cerunt alii cõplures. Sed p̄cipue Frontinus scribens diuo Traiano ob eius
modi cõprobat industriam. Hęc instituta: Hęc p̄cepta quãtũ ualebo scri
ptũ: fideliterque signabo. Nam cū easdẽ expẽsas faciat & diligenter & negligẽ
ter exercitus ordinatus nõ solũ p̄sentibus: sed etiã futuris sæculis p̄ficiet:
si p̄uisione maiestatis tuæ Imperator Auguste & fortissima dispositio re
paretur armorum: & emēdetur dissimulatio præcedentiũ.

Quotenas legiones antiq̄ ad bellum duxerunt.

De re
Nominibus au
tes copiosissim
auribus locos
cuius bello de
natione leg
namque descripto si ob
ficalitati ipsos rei cõuenit
sunt ut memoriam intellige
ctam esse reip. cuius impe
rat exercitus bellicos.
Quæmod
diligenter regim
bus: additis eni
plus mensium
matur. Nam u
lis infestitiam
com aut p deum xp̄m & fa
lectionem deum generi hu
Anguli nomē accepit: tan
uero. & impendens pui
tas firmit. quã fideliter e
sua in le. Itrem: facturos q
tam nec morte in reulari
Quæ cohort
hem quor
Crendũ est aut
prima cohort
Nam generat
Hęc enim sal
est semp exere
peratoꝛ. Hoc etiã diuina
crimã quã. Equites longet
est tantis legio. ab hac cõ
cũda cohortis habet p̄dites.
quingentesima. Tertia
Sed in hac tertia calidiores
horũ quarta habet p̄dites.
Sed firmos desiderat mili
stro ponit coram. Hęc quin
tos habet p̄dites. Alii Equ

N omnibus auctoribus inuenit singulos cōsules aduersus hostes copiosissimos nō amplius: q̄ binas duxisse legiones: aditis auxiliis sociog. tanta in illis erat exercitatio: tanta fiducia: ut cui uis bello duæ crederent posse sufficere. Quapropter ordinationē legionis antiquæ secūdū normā militaris iuris exponam: quæ descripto si obscurior: aut impolitor uidebitur: nō mihi: sed difficultati ipsius rei cōuenit imputari. Attento itaq; animo sæpius relegēda sunt: ut memoria: intelligētiaq; ualeant cōprehendi. Neçesse est enim in uictam esse remp. cuius imperator militari arte percæpta: q̄tos uoluerit faciat exercitus bellicosos.

Quēmodum legio constituenda sit.

I lligenter igitur lectis iunioribus corporibus animisq; p̄stantibus: additis etiam exercitiis quotidianis quattuor: uel eo amplius mensium iussu: auspiciisq; inuictissimi p̄cipis legio formatur. Nam uicturis in cute p̄ctis milites scripti & matriculis inserti: iurare solent. & ideo militiae sacramenta dicunt. Iurant autē p̄ deum xp̄m: & sanctū spiritū: & per maiestatem impatoris: quæ secūdum deum generi humāo diligēda ē: & colēda. Nam quom̄ impator Augusti nomē accepit: tanq̄ p̄senti & corporali deo fidelis est p̄standa de uotio. & impendendus pugil famulatus. Deo enim uel priuatus: uel militans seruit. quū fideliter eum diligit: q̄ deo regnat auctore. Iurant autē milites oīa se strenue facturos: quæ præceperit impator. nunq̄ deserturos militiam: nec mortem recusaturos pro Romana rep.

Quot cohortes sint in una legione.

Item quot milites in una cohorte.

Ciendū est autē in una legiōe decem cohortes esse debere. Sed prima cohors reliquas & numero militū: & dignitate p̄cedit. Nam genere: atq; institutiōe s̄farū uiros electissimos querit. Hæc enim suscipit aqlam: quod præcipuū signū in Romano est semp̄ exercitu: & totius legionis insigne. Hoc imagines imperatoris. Hoc etiā diuina: & p̄sentiā signa uenerant. Habet pedites mille centū gnq;. Equites loricatedos. cxxii. Et appellat̄ cohors miliaria: q̄ caput est totius legiōis. ab hac: cū pugnandū est: prima acies incipit ordinari. Secūda cohors habet pedites. d. lvi. Equites loricatedos. lxxvi. & appellat̄ cohors quinquagenaria. Tertia cohors similiter habet pedites. d. lv. Egtes. lxxvi: Sed in hac tertia ualidiores p̄bari moris est: q̄a in media acie consistit. Cohors quarta habet pedites. dc. Equites. lxxvi. Cohors quinta habet totidē. Sed strenuos desiderat milites: q̄a sicut prima in dextro: ita quinta in sinistro ponit̄ cornu. Hæc quinque cohortes in prima acie ordinantur. Sexta cohors habet pedites. d. lv. Egtes. lxxvi. In ipsa quoq; enucleati ascribēdi sunt

iuniores: quia in secunda acie post aquilam: & imagines cohors sexta consistit; Cohors septima habet pedites, d. lv. Eqtes, lvi. Sed & ipsa animosos desiderat viros: quia in secunda acie consistit media. Octava totidem animosos viros. Nona totidem. Cohors decima habet pedites, d. lv. Eqtes, lvi. Et ipsos bonos consuevit accipere bellatores: quia in secunda acie sinistram possidet cornu. His decem decem cohortibus legio plena fundatur: quae habet peditum sex milia. Equites, dccxxii. Minor itaque numerus armatorum in una legione esse non debet. Maior autem interdum esse consuevit. Si non tantum unam cohortem: sed etiam alias miliarias fuerit iussa suscipere.

Nomina & gradus principiorum.

Antiqua ordinatione legionis exposita principum militum: & ut proprio uerbo utar principiorum nomina: ac dignitates secundum praesentes matriculas indicabo. Tribunus maior per epistolam sacram imperatoris iudicio destinatur. Minor Tribunus prouenit ex labore. Tribunus autem uocatur a tribu: Tribuendoque iure. praestit enim militibus: quos ex tribu primus Romulus legit. Ordinarii dicuntur: qui in praelio praesunt: & primos ordines ducunt. Augustales appellantur: qui ab Augusto ordinariis iuncti sunt. Flauiales item tanquam secundum augustales a diuo Vespasiano sunt legionibus additi. Aquiliferi: qui aquilam ferunt. Imaginarij uel imaginiferi qui imagines imperatoris portant. Optiones ab optato appellati: quod antecedentibus aegritudine praepeditis tanquam adoptari eorum: atque uicarij solent uniuersa curare. Signiferi: qui signa portant: quos nunc draconarios uocant. Tesserarii: qui tesseram per cornu tubernia militum nuntiant. Tessera autem dicitur praecipuum ducis: quo uel ad aliquod opus: uel bellum mouetur exercitus. Campigeni: hoc est antesignarii ideo sic nominati sunt: quia eorum opera: atque uirtute exercitui genus crescit in campo. Metatores: qui praecedentes locum eligunt castris. Beneficarij ab eo appellati: quod promouentur beneficio tribunorum. Librarij ab eo appellantur quod in libros referant rationes ad milites pertinentes. Tubicines. Cornicines. & Buccinatores: qui tuba: uel aereo cornu uel buccina committere solent praesium. Armaturae duplares: quae binas consequuntur annonas. Simples: quae singulas. Mensores qui in castris ad podium demerunt loca: in quibus tentoria milites figant: uel hospitia in ciuitatibus praestant. Torquati simples. Torquati duplares: quibus aureus solidus uirtutis premium fuit: quem qui meruisset praeter laudem interdum duplas consequeretur annonas. Duplares duas: Simples unam semper consequerentur annona. Candidati hi sunt milites principales: qui priuilegijs muniuntur. Reliqui Munifices appellantur: quia propter munera facere militiam coguntur.

Nomina eorum: qui antiquos ordines ducebant.

De mil...
 Erus tamen conf...
 perconteretur cent...
 uerum etiam quat...
 bat in prima acie...
 quebatur & co...
 illac hoies ducebat in are...
 cia prima cohortis centuria...
 in legione prope oiaque ordin...
 ueris & tenuis ad illi cl hoies qu...
 abat. Sic a centuriaz cohortis...
 imagine utilitates: & mag...
 milites ex tota legione omni...
 uentia peruenire. Erant et...
 uis qui nunc. et etiam no...
 uis nunc caput combeniti...
 uis: & similiter uenia. Qu...
 que erant centuriones quim...
 De officio
 Ed legem imperato...
 quibus legiones: &...
 trione pars uel nec...
 uis conita magi...
 ra dicitur legione...
 uis: eam praefectus legioni...
 uis: qui adhibere legatione...
 uis: centuriones: & mag...
 uis: perfectionis tessera ab...
 uis: & uirtute praefecti...
 uis: quantum milium. Item...
 uis: Discipline ius & leuente...
 uis: regionum praeproptus...
 uis: legione tibi ordinis...
 uis: & uirtute praefecti...
 De officio pra...
 Re etiam caligae: &...
 uis: non mediocribus...
 uis: delectatione...
 uis: mentis uirtute...
 uis: & uirtute praefecti...
 uis: uirtute praefecti...

Etus tamen consuetudo tenuit: ut ex primo principe legionis promeretur centurio primi pyli: qui non solum aquilæ perat uerum etiã quattuor centurias: hoc est, cccc. milites gubernabat in prima acie. hic tanq̃ caput totius legionis merita conseq̃uebatur & cōmoda. Item primus hastatus duas centurias id est, cc. hoïes ducebat in acie secunda: quẽ nunc ducetariũ uocant. Princeps aut̃ primæ cohortis centuriã & semis: hoc est, cl. hoïes gubernabat: ad quẽ in legione p̃pe oïa: quæ ordinanda sunt p̃tinent. Item secũdus hastatus cẽturiã: & semis id est, cl. hoïes gubernabat. Manus prior centũ hoïes gubernabat. Sic, x. centuriæ cohortis primæ a quinq; ordinariis regebantur: quibus magnæ utilitates: & magnus honor est a ueteribus cõstitutus: ut cæteri milites ex tota legione omni labore: ac deuotione contenderent ad tanta præmia peruenire. Erant etiam centuriones: qui singulas curabant centurias: qui nunc cẽtenarii noïantur. Erant decani: qui decẽ militibus præpositi nunc caput cõtubernii uocant. Secunda cohors habebat centuriones quinq;: similiter tertia. Quarta usq; ad decimã cohortẽ. In tota autem legione erant centuriones quinquagintaquinq;.

De officio præfecti legionis.

Ed legati imperatoris ex cõsulibus ad exercitus mittebantur: quibus legiones & auxilia uniuersa obtemperabant in ordinatione pacis uel necessitate belloꝝ. In quoz̃ loco nũc illustres uiros constat magistros militũ substitutos: a quibus non tantũ binæ legiones: sed et plures numero gubernant. Proprius aut̃ iudex erat præfectus legionis habens continue primi ordinis dignitatem: qui absente legato: taq; uicarius ipsius præterem maximã retinebat. Tribuni: uel centuriones: cæteri q; milites eius præcepta seruabant. Vigiliarũ siue profectionis tessera ab eodem petebatur. Si miles crimen aliquod admisisset: auctoritate præfecti legionis a tribuno deputabatur ad pœnam: Arma omnium militum. Item uestes equi: anona ad curam ipsius pertinebat. Disciplinæ ius & seueritas exercitus non solum peditũ: sed etiã equitũ legionariorũ præcepto eius quotidie curabatur. Ipse aut̃ custos diligens: & sobrius legionẽ sibi creditã assiduis operibus ad oẽm deuotionẽ deformabat: & industriã: sciens ad præfecti laudem subiectoz̃ redundare uirtutẽ.

De officio præfecti castrorum.

Rat etiã castrorũ f̃fectus: licet inferior dignitate: occupatus tamen nõ mediocribus causis: ad quẽ castrorũ positio ualli: & fossæ destinatio p̃tinebat: tabernacula uel casæ militũ cũ impedimentis oïbus nutu ipsius curabant. Præterea ægri cõtubernales: & medici: a quibus curabant expẽsæ et ad eius industriã p̃tinebãt. Vehicula: sagittarij: necnõ et ferramenta: q; bus materies secas: uel

cæditur: quibusq; aperiuntur fossæ circa situm ualli: & aquæ ductus. Itē ligna: uel stramina arietes onagri balistæ: cæteraq; genera tormentoz ne de eēt aliquādo pcurabat. Hic post longā probatāq; militiā pitissimus oīum legebatur ut recte deceret alios: quod ipse cum laude fecisset.

De officio præfecti fabrorum.

Habet præterea legio fabros: tignarios: instructores: carpentarios: ferrarios: pictores: reliquosq; artifices ad hybernorum ædificia fabricanda: ad machinas: turrezq; ligneas: cæteraq; qbus uel oppugnant aduersarioz ciuitates: uel defendunt ppriæ pparatos: et qui arma: uehicular: cæteraq; genera tormentoz uel noua facerēt: uel quassata repararēt. Hēbant fabricas scutarias: loricas: arcuarias: in qbus sagittæ: missilia: cassides: oīaq; armorz genera formabatur. Hæc. n. erat cura p̄cipua: ut qcqd exercitui necessariū uidebat: nunq̄ deesset in castris usq; eo: ut etiā cuniculares haberēt: qui ad morē bestioz ducto sub terris cuniculo: murisq; intra sudamēta p fossis iprouisi se emergerēt ad urbes hostiū capiēdas. Hoz iudex pprius erat p̄fectus fabroz.

De officio tribuni militum.

Ecce cohortes hē diximus legionē. Sed prima erat militaria: in qua censu: genere: lris: forma: uirtute pollentes milites mittebāt. Huic tribunus p̄erat armorz sciā: uirtute corporis: morū honestate p̄cipuus. Reliquæ cohortes: ut principi placuisset: a tribunis: uel a p̄positis regebant. Tāta aut seruabat exercendi milites cura: ut nō solū tribuni: ut p̄positi cōubernales sibi creditos sub oculis suis iuberēt quotidie meditari. Sed et ipsi armorz arte perfecti cæteros ad dimicationē pprio cohortarent exēplo. Tribuni aut sollici ac fulgens exercitii usu & disciplina eruditus incedit.

De centuriis atq; uexillis.

Rīmū signū totius legionis est aquila: quā aquilifer portat. Dracones et p̄ singulas cohortes a draconariis ferunt ad plū. Sed antiq̄ quia sciebāt in acie cōmissio bello celeriter ordines: aciesq; turbati: atq; cōfundi: ne hoc posset accidere cohortes in cēturiis diuiserūt. & singulis cēturiis singula uexilla cōstituerūt: ita ut ex qua cohorte: uel quota esset centuria in illo uexillo lris esset ascriptum quod intuētes uel legētes milites in quouis tumultu a cōubernalibus suis aberrare nō possent. Centuriones insup: qui nūc cētenarii uocātur nimīū bellicosos loricatedos trāuersis cassidū cristis lris hēbant: ut facilius noscerent quos singulas iusserūt gubernare cēturias: quatenus nullus error existeret: cū centū milites seq̄rerent nō solū uexillū suū: sed et cēturionē. qui signū hēbat i galea. rursum ipsæ cēturiæ in cōubernia diuisæ sunt: ut. x. mi.

Der m
libros sub uno papillone de
pot conobertū nominatur
q̄ conertis membris parti
De turris equitū h̄ gion
Veridmod
Ita inter equites
Huic qui p̄st de
rōe sub uno uex
decurione sub ub
gendou est magnis uirtus
uoluerūt ferret. Qui dim
erit. Qui omnem artem di
gradatū dā: que ei impe
ad disciplinā retinet: & a
uolunt arma oīum def
p̄tūm: equitū p̄por
uolūdatas oībus com
lūmūm: cōto sciet ut
uolū cura sua politos eru
dū regere. Loricas suas: u
per & curare. Plurimū n̄
uolū milite bellicosū
tur. Non solū aut eques: sed
uolū ad decurionē & lani
cura.
Quem
Vat quare n
us legionis exēp
res legioes: q̄
horte incipit o
uigil. Ter a co
quata. Quia uero cohors
gual. Verū et trā acie dim
riq; principes. Hæc erat gra
accōtata a gradus maioresq;
fretas uocāt. plurimū
Item bina militū nomē
v & semis: quod p̄ lum uoc
ererebantur præcipue mi
pedes: & loricatedos eques: se
cipy. n̄ thallū pedā uolū

litibus sub uno papilione degentibus unus quasi præfset decanus: qui caput contubernii nominatur. Contuberniū autē manipulus uocabatur ab eo quod conuinctis manibus pariter dimicabant.

De turmis equitū legionariorū.

Vemadmodū inter pedites cēturia: uel manipulus appellatur. Ita inter equites turma dicitur. Et habet una turma eques. xxxii. Huic qui præfset decurio noīatur. Centū. n. pedites ab uno cēturiōe sub uno uexillo gubernātur. Similiter. xxxii. eqtes ab uno decurione sub uno uexillo regunt. Præterea sicut centurio eligendus est magnis uiribus: procera statura: qui hastas: uel missilia perite iaculetur: & fortiter. Qui dimicare gladio: & scutum rotare doctissime noverit. Qui omnem artem didicerit armaturæ: uigilans: sobrius: agilis: magis ad faciendā: quæ ei imperant: quā ad loquendū paratus: cōtubernaes suos ad disciplinā retineat: & ad armorū exercitiū cogat: ut bene uestiti & calciati sint: ut arma oīum defricent: ac splē deāt. Similiter eligēdus ē decurio qui turmæ equitū præponatur in primis habili corpore: ut loricatedus: & armis circūdatus oībus cum sūma admiratione equū ascendere possit: equare fortissime: cōto sciēter uti: sagittas doctissime mittere: turmales suos. i. eqtes sub cura sua positos erudire ad oīa: quæ equestris pugna deposcit: eosdem cogere. Loricas suas: uel catafractas contos: & cassides frequenter tergere & curare. Plurimū. n. terroris hostibus armorū splēdor īportat. Quis credat militē bellicosū: cuius dissimulationē situ ac rubigine arma foedātur. Non solū autē eqtes: sed et ipsos equos assiduo labore cōuenit edomari. Itaq; ad decurionē & sanitatis: & exercitatis tā hoīum quā equorū pertinet cura.

Quemadmodum legiones: & acies instruatur.

Vnc qualiter instruēda sit acies: si pugna imineat: declaret unus legiōis exēplo. Quod si usus exegerit: possit trāfferri ad plures legiōes: equites locant in cornibus. Acies peditū prima cohorte incipit ordinari ī cornu dextro. Huic cohors secūda cōiūgit. Tertia cohors in media acie collocatur. Huic annectitur quarta. Quarta uero cohors sinistra suscipit cornu: sed ante signa & circa signa. Necnō et priā acie dimicantes principes uocabantur: hoc ē ordinari: ceterique principes. Hæc erat grauis armatura: quæ habebat cassides catafractas ocreas: scuta gladios maiores: quos spatas uocāt: & alios minores: quos hemispatas uocāt: plūbas: quinas positis in scutis: quas primo impetu iaciūt. Item bina missilia: unum maius ferro triangulo unciarū. ix. hastile pedum v. & semis: quod pylum uocabant. nunc spiculum dicitur. ad cuius ictum exercebantur præcipue milites: quod arte & uirtute directum: & scutatos pedites: & loricatedos eqtes sæpe trāsuerberat. Aliud minus ferro triangulo unciarū. v. hastili pedū triū: & semis: quod tunc uerriculū: nunc uerutum dicitur.

Primæ acies principum. Secunda hastatorum armis talibus docetur instruta. Post hos erant ferentarii & leuis armatura: quos nunc exulatores: & armaturas dicimus scutati: qui plumbatis uel gladiis: & missilibus accincti sunt: sicut nunc omnes prope milites uidentur: armati erant. Item sagittarii erant cassibus: catafractis: & gladiis: sagittis: & arcubus. Erant funditores: qui ad fundas uel fustibalos lapides iaciebant. Erant tragularii: qui ad manum balistis uel arcubalists dirigebant sagittas. Secunda acies similiter armabatur: in qua consistentes milites hastati uocabantur. Sed in secunda acie dextro cornu cohors sexta ponebatur: cui iungebatur septima. octaua cohors mediam aciem tenebat. Nona comitante. Decima cohors in secunda acie sinistrum semper obtinet cornu.

Qualiter Triarii uel centuriones armentur.

Post omnes autem acies Triarii cum scutis: catafractis: & galeis: ocreati cum gladiis semispatis plumbatis & binis missilibus locabantur: qui genu posito subsidebant: ut si prima acies uinceretur ab iis: quasi de integro reparata pugna possit reparare uictoriam. Omnes autem signarii uel signiferi quibus pedites locatas minores accipiebant: & galeas ad terrorem hostium uersis pellibus tectas. Centuriones uero habebant catafractas scuta & galleas ferreas: sed transuersis & argentatis cristis: ut facilius agnoscerentur a suis.

Commissa pugna grauem armaturam stare pro muro.

Illud autem sciendum est: & modis omnibus retinendum. Commisso bello prima: ac secunda acies stabat imota. Triarii quoque residebant. Ferentarii autem armaturæ scutatores: sagittarii: fundiores. hoc est leuis armatura aduersarios prouocabant ante aciem præcedentes. Si hostes fugare poterant sequebantur. Si eorum uirtute: ac multitudine præmebantur: reuertebantur ad suos: & stabant post eos. Excipiebat autem prælium grauis armatura: & quæ tanquam murus: ut ita dicam ferreus stabat. & non solum missilibus: sed etiam gladiis comminus dimicabant. Et si hostes fugassent: non sequebatur grauis armatura: nec aciem suam: ordinationemque turbaret: & ad dispersos recurreret hostes incompósitos opprimeret. Sed leuis armatura cum fūditoribus sagittariis: & equitibus fugientes sequebatur inimicos. Hac dispositione: atque cautela sine periculo legio uincebat: aut superata seruabatur incolumis: quæ legionis ius est facile: nec fugere nec sequi.

Nota militum: & gradus in scutis eorum aduersis scribenda. Ne milites aliunde in tumultu prælii a suis contubernaliibus aberrarent: diuersis cohortibus diuersa in scutis signa pingebant quæ ipsi nominant idiomata: sicut etiam nunc moris est fieri. Præterea in aduerso scuto uniuscuiusque militis erat scriptis nomen

De re
 et legione bene instruat
 necessaria leui ubique portat
 quæ et in medijs capis libet
 tum continet & armos
 puer diuinitatis non dispo
 nomibus legiones uis omni
 ores diligenter electos ex
 dicit omni armos: in scutis
 bem et raga integre subege
 materias: olim est eo uer
 et poudonis est perentia
 tiqua restant. Omne opus
 tati & proderis uis delecto
 nit aggerant: diligenter
 perentis non demergunt
 Præter copiam uero
 eligendum.
 Ed opus in
 tes operum ab
 mentibus
 rati: & in quibus
 exigunt. Triarii
 um numeroque pecunie
 tique res annotationes
 bus: et ex cubito sine angu
 cillim rales facit
 inuinitas. Nota eorum qui
 cimeat: a receptis quot
 nus debet nisi casus in
 dispartant: obsequis. Nec
 conueniunt: imperato
 uilibus carere prout ad
 principibus de rebus
 ad ditiq; fuit. Res comp
 cularia tenent: ut si
 tes in castra portabant. Ma
 uerera faciant.
 Donatus debet per
 ferendum.

ascriptum addito & ex qua esset cohorte: quæ cetera. Ex his igitur apparet legionem bene instructam: quasi munitissimam esse ciuitatem: quæ omnia prælio necessaria secum ubique portaret: nec metueret repentinum hostium superuentum quæ est in mediis campis subito fossa seu alioque munire: quæ omne genus militum contineret & armorum. Si quis igitur pugna publica superare barbaros cupit: ut diuinitatis nutu dispositione imperatoris inuicti reparentur: ex tyronibus legiones uotis omnibus petat. Intra breue autem temporis spatium iuniores diligenter electi: & exercitati quotidie non solum manent sed et post meridiem omni armorum disciplina: uel arte bellandi ueteres illos milites: qui orbem terrarum integre subegerunt facile coæquabunt. Nec moueat Cæsar tua maiestas: quæ olim est consuetudo mutata quæ nocuit. Sed huius felicitatis: ac provisionis est perennitas tua: ut pro salute reipublicæ & noua excogites: & antiqua restituat. Omne opus difficile uidetur antequam tentes. Ceterum si exercitati & prudentes uiri delectui præponant: celeriter manus bellis apta poterit aggregari: & diligenter institui. Quod uis enim efficiet solertia: si competentes non denegentur expensæ.

Præter corporis robur notarum: & computandi artem in tyronibus eligendam.

Ed quoniam in legionibus plures scholæ sunt: quæ lictos milites quærunt: & ab iis qui tyrones præbent. In omnibus quidem staturæ magnitudines: corporis robur: alacritatem animi cõuenit explorari. Sed in quibusdam notari peritia calculandi: cõputandique usus exigitur. Totius enim legionis ratio siue obsequiorum: siue militarium numerorum: siue pecuniarum quotidie ascribitur actis maiore prope diligentia: quæ res annonaria: uel ciuilibus libris annotatur. quotidianas est in pace uigilias. Item excubitu siue angarias de omnibus centuriis & contuberniis: quæ uicissim milites faciunt: ut ne quis contra iustitiam prægrauet: aut alicui præstet inuinitas. Nota eorum qui uices suas fecerunt breuibus inferunt: quando quæ comestum accepti: uel quot diebus in breuibus. Tunc enim difficile comestum dabit nisi causis iustissimis approbatis: nec aliquibus militibus instituti deputantur obsequiis. Nec priuata eisdem negocia mandantur. Siquidem incongruum uidebatur imperator militem: qui ueste & annona publica pascebatur utilibus uacare priuatis ad obsequia tamē iudicium uel tribunorum: nec non et principalium deputantur milites: qui uocabantur accessi: hoc est postea additi: quæ fuisset legio completa: quos nunc supernumerarios uocant. fascicularia tamen id est lignum: scenum: aquam: stramen: etiam legitimi milites in castra portabant. Munifices enim ab eo appellantur: quæ hæc omnia munera faciunt.

Donatiui debent partem dimidiam apud signa sequestrare militibus seruandam.

Lud uero ab antiquis diuinitus institutum est: ut ex donatiuo: quod milites consequuntur dimidia pars sequestraretur apud signa: & ibidem ipsis militibus seruari: ne a contubernaliibus possit assumi pro luxu: & inaniu regum corporatione. Plurimumque non homines & pauperes precipue tantum erogantur: quantum habere poterunt. Sepositio autem ista pecuniae primum istis contubernaliibus doctae accommodata. Nam cum publica sustentetur annona: ex omnibus donatiuis augetur eorum pro medietate castrae pecuniam. Miles deinde qui sumptus suos scit apud signa sua depositos de deserendo nihil cogitat. magis diligit signa. pro illis in acie fortius dimicet more humani ingenii: ut pro illis habeat maximam curam: in quibus summi uidetur esse positae substantia. Denique, x. folles: hoc est decem facci per cohortes singulas exponebantur: in quibus haec ratio continebatur. Addebatur etiam saccus unum decimum: in quo tota legio particulam aliquam conferebat sepulturae. scilicet causa: ut si quis ex contubernaliibus defecisset de illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius promeret expensa. Haec ratio apud signiferos: ut nunc dicuntur in cophino seruabatur. Et ideo signiferi non solum fideles: sed etiam liberi homines eligebantur: qui & seruarent deposita: & scirent singulis reddere rationem.

In legione ita fieri promotiones: ut per omnes cohortes transeant qui promouentur.

Non tantum humano consilio: sed et diuinitatis instinctu legiones a romanis arbitror constitutas: in quibus, x. cohortes ita sunt ordinatae: ut omnium unum corpus: una uideatur esse coniunctio. Nam quasi in orbe quendam per diuisas cohortes: & diuersas scholas promouentur milites: ita ut ex prima cohorte ad gradum quempiam promotus uadat ad decimam cohortem: & rursus ab ea crescentibus stipendiis cum maiore gradu per alias recurrit ad primam. Ideo primipylus centurio postquam in orbe omnes cohortes per diuersas administrauerit scholas. In prima cohorte ad hanc peruenit palmam: in qua ex omni legione infinita commoda conueniunt. Sicut primicerius in officio praefectorum priorumque ad honestum quaestuosumque militiae peruenit finem: ita legionarii equites cohortes suas contubernii affectione uenerant. Cum naturaliter equites a peditibus soleant discrepare. Per hanc ergo contestationem in legionibus: & omnium cohortum equitum: peditumque seruabatur una concordia.

Quid inter tubicines & cornicines: & classicum inter sit.

Abet praeterea legio tubicines: cornicines: buccinatores. Tubicines ad bellum uocantur milites & rursum receptui canentes reuocant. Cornicines & buccinatores erant ornamentum totius legionis in ingressu conflictu & eius reditu. Hi quotiens canunt: non milites: sed signa eorum obtemperant ad nutum. Ergo quotiens ad aliquid opus exituri sunt soli milites tubicines canunt: & soli milites ad signa eorum obtemperant.

De re
 peti... motus...
 b... con...
 c... de...
 cu... in...
 esse...
 dec...
 mon...
 can...
 facil...
 ceper...
 c...
 D
 Ego...
 con...
 u...
 m...
 r...
 c...
 ante...
 dia...
 betur...
 ois...
 uoc...
 u...
 one...
 sit...
 cu...
 op...
 sub...
 Mil...
 tur...
 f...
 bus...
 natus...
 b...
 tarum...
 sola...
 d...
 p...
 la...

perat. quotiēs mouēda sunt signa: cornicines canūt: quotiēs pugnae: & tubicines: & cornicines pariter canūt. Clavicū itē appellat: qđ buccinatores p cornu dēt. Hoc insigne uidet impii: qđ clavicū canit impatore p̄sente: uel cū in militē capitaliter aiauertitur: qđ hoc ex impatoris legibus fieri necesse est. Si uero ad uigilias uel angarias faciēdas siue ad opus aliqđ: uel ad decursionē cāpi exeūt milites tubicine uocāte opant: & rurū tubicine ad monēte cessant. Cū autē mouent signa: aut iā mota figenda sūt: cornicines canūt: qđ ideo in oībus exercitiis: & p̄cessionibus custodiūt: ut ī ipsa pugna facilius obtēperēt milites: siue eos pugnare: siue stare: siue seq: uel redire p̄ ceperint duces. Si qđ ratio semp māifesta sit in ocio debere fieri: quod necessario faciendum uidetur in p̄lio.

De exercitatione militum.

Begionis ordinatione digesta ad exercitiū reuertimur. Vnde si cur iam dictū exercitus nomē accepit. Iuniores quidem & noui milites mane: ac post meridiē ad oē genus exercebat armorū. Veteres autē: & eruditi sine intermissione semel in die exercebant in armis. Neq; n. lōgītudo aetatis aut annoꝝ numerus artē bellicā tradit. Sed cōtinua exercitatio meditatio postq̄ uoluerat stipēdia in exercitatus miles semp est Tyro cū armatura: quæ festis diebus exhibetur in exercitio. Iccirco nō tantū armaturā qui sub cāpi doctore sūt: sed oēs æqualiter cōubernales quotidiana meditatione discēbāt: & corporis uelocitatē. Nā & uelocitas usu ipso acquirūt corporis: & sciētia feriēdi hostem: seq; p̄tegēdi: p̄fertim si gladiis cōminus dimicet. Illud uero maius est ut seruare ordines discāt: & uexillū suū in tātis p̄mixtionibus in ipsa p̄lione comitent. Nec inter doctos aliquis error existat quīs in multitudine sit tāta cōfusio. Ad palū quoq; uel iudes iuniores exerceri p̄cōmodū est: cū latera: uel pedes aut caput petere p̄ctim: cæsimq; cōdiscāt. Saltus quoq; & ictus facere pariter assuecūt. Insurgere tripudietes in clipeū: rurūsq; subidere. Nūc gestiedo puolare cū saltu: nunc cædentes in terga resiliere. Missilibus etiā palos ipsos procul ferire meditentur: ut ars dirigēdi: & dextræ uirtus possit accrescere. Sagittarii uero: uel funditores scopas: hoc est fructicū: uel straminum fascēs pro signo ponebant: ita ut sexcentis pedibus remouerentur a signo: ut sagittis: uel certe lapidibus ex sustibulo destitatis signum sapius tangerent. Propterea sine trepidatione in acie faciebant: quod ludentes in campo fecerant. Semp̄ assuecēdum est: ut semel tātum funda super caput rotetur: cum ex ea mittitur saxum. Sed & manu sola omnes milites meditabātur libraria saxa iactare: qui usus paratior creditur: quia non deliderat fundam. Missilia quoq; uel plumbatas iugiter p̄petuoq; exercitio dirigere cogebant: usq; uel adeo: ut tpe hyemis de tegula uel scādulis: quæ fidæ eēt: & certæ: de cānis uluz: uel culmo & portic?

tegeretur ad equites: & quædam uelut basilicæ ad pedites: in quibus tempestate uel uentis aere turbato sub tecto armis erudiebatur exercitus. Cæteris autem & hybernis diebus: si niues: pluuiaque cessarent exerceri cogebantur in campo: ne intermissa consuetudine animi militum debilitarentur & corpora. Siluam cedere. Onera portare. Fossas transilire. In mari uel in fluminibus natare. Gradu pleno ambulare: uel et armatos cum sarcinis suis currere frequentissime conuenit: ut quotidiani laboris usus in pace difficilis non uideatur in bello. Siue ergo legio siue auxilia fuerint exerceant assidue. Nam quæadmodum bene exercitatus miles prælium cupit: ita formidat indoctus. Postremo sciendum est in pugna usum amplius prodesse: quam uires. Nam si doctrina cesset armorum nihil paganus distet a milite.

Exempla adhortationum & exercitii militaris de aliis artibus tractata.

Athletam uenator auriga propter exiguam mercedem: uel certe plerumque fauore quotidiana meditatione artes suas: aut seruare aut augere consuevit: cuius est manibus seruanda res. studio si uis oportet sciam dimicandi: usque rei bellicæ iugibus exercitiis custodire: cui contingit non tantum gloriosa uictoria: sed et amplior fortuna: quæque ad opes & dignitatem ordo militiæ: & imperatoris iudicium consuevit euenire. Artifices scemici ab exercitiis pro laude uulgi non recedunt. miles sacramento lectus ab exercitio armorum uel nouellus uel uetus cessare non debet: cui pugnandum est pro salute propria & libertate communi presentium cum antiqua sit prudentia omnes artes in meditatione consistere.

Enumeratio ferramentorum uel machinarum legionis.

Legio autem non tantum militum numero: sed et genere ferramentorum uincere consuevit. Primum omnium instruitur iaculis: quæ nullæ lorice: nulla possunt scuta sufferre. Nam per singulas centurias singulas carobalistas habere consuevit: quibus multi ad trahendum & singula corubernia ad armandum uel dirigendum: hoc est. xi. homines deputantur. Nam hæc quanto maiores fuerint: tanto longius ac fortius tela iaculantur. Non solum autem castra: defenduntur: uerum et in campo post aciem graues armaturæ ponuntur: ante quæ impetum nec equites loricati: nec pedites securati possunt obstare. In una autem legione. lv. Carobalistas esse solent. Item decem onagri hoc est singuli per singulas cohortes in carpentibus bobus duobus portantur armatis: ut si forte hostes ad pugnandum uenerint: uallo sagittis & saxis possint castra defendi. Scaphas quoque de singulis trabibus excavatas cum longissimis funibus interdum et ferreis catenis secum legio portat: quatenus con-textis eisdem: sicut dicunt monostillis supertextis: iniectisque tabularis flumina quæ sine pontibus uadari nequeunt: ita a pedibus: quam ab equis: atque sine periculo transiant. habeat ferreos harpagones: quos lupos uocant: & falces ferreas: confixas longissimis contis. Item ad fossarum opera faciendam bidentes ligones palas:

Theros...
no lo...
cultu...
Prim...
res a...
tate...
neri...
litros...
luc u...

Quos simi admittit...
sine qua aliaz artes esse non possunt...
no ioyra & uia retinuerunt...
bryly: & pedy impator inu...
uel saltatid uacrat ea p...
tu aut in plis Lazdamon...
p declarat: ex pl cogit...
Carthaginensibus non arm...
capitac dominum: & o...
nihil petimus Italia. A...
nims tot coluicrat: & leg...
go q dicitur tate opant...
gere: Qui senibus optat...
nimo aude ostenderet: q...

Hæc continet...
Regule bellorum generalis...
Quædam modum famarum...
Quæ cura p dicitur...
Quædam modum oportet...
Supra militarium que...

De re militari Liber Tertius

rastra alueos cophinos: quibus portet terra. Habet quoque dolabras secures
 ascias: ferras: quibus materia: ac pali dolant: atque secant. Habet præterea artifi-
 ces cum omnibus ferramentis: quæ ad depugnandas hostium ciuitates: testudines:
 musculos arietes: uineas: ut appellat: turres etiã ambulatorias faciãt. Vege-
 ne singula enumerãdo plura dicat: uniuersa quæ in quocumque belli genere
 necessaria esse creduntur: secum legio debet ubique portare: ut in quouis loco
 fixerit castra: armatã faciat ciuitatem. Finis.

Vegetii Renati epitomatis de re militari liber Tertius.

Thenienses: & Lacedæmones: ac Macedonas rege po-
 titos præsci testantur annales. Vnde apud Athenienses
 non solum bellicæ rei: sed etiã diuersarum artium uiguit in-
 dustria. Lacedæmoniis autem fuit præcipua cura bellogum.
 Primi namque experimẽta pugnarum de euentibus colligen-
 tes: artem præliorum scripsisse firmantur, usque eo: ut re mili-
 tarem: quæ uirtute: solaque felicitate creditur conti-
 neri ad disciplinam: pietatemque studia reuocaret: ac magi-
 stros armorum: quos tacticos appellauerunt. iuuentutem
 suam usum: uarietatemque pugnandi præcipere edoceri.

Ouiros summa admiratione laudandos: quæ eam præcipue artem ediscere uoluerunt:
 sine qua alia artes esse non possunt. Hæc sequentes instituta Romani martii ope-
 ris præcepta & usu retinuerunt: & legis perdidit: quæ per diuersos auctores: li-
 broque dispersa Imperator inuicem mediocritate mea abbreviare iussisti: ne
 uel fastidium nasceretur ex pluribus: uel magnitudo fidei deesset in paruis. Quan-
 tum autem in præliis Lacedæmoniorum doctrina profuerit ut omittam cetera: Xanti-
 pi declarat exemplum: quæ Attilius Regulus Romanorum exercitum sæpe uictorem cum
 Carthaginiensibus non uirtute: sed artis solo fere auxilio prostratis exercitibus
 cepit: ac domuit: unoque congressu triumphas bellum omnem confecit. Nec minus Han-
 nibal petiturus Italiam Lacedæmonium doctorem quæsiuit armorum: cuius mo-
 nitus tot consules: rãtasque legiones inferior numero: ac uiribus superemittit. Er-
 go quæ desiderat pacem præparet bellum. Qui uictoriam cupit: milites imbuet dili-
 genter. Qui secundos optat euentus: dimicet arte: non casu. Nemo proocare,
 nemo audet offendere: quem intelligit superiorẽ esse pugnatum.

Hæc continet Tertius liber.

- Regulæ bellorum generales. Quis modus esse debeat exercitus.
 Quæ admodum sanitas gubernetur exercitus.
 Quarta cura quæ præcedenda sunt: atque seruanda pabula uel frumẽta.
 Quæ admodum oporteat prouidere: ne seditionem milites faciant.
 Signorum militarium quot sint genera.